

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

του̃ παρόντος εἰς τὴν διάθεσιν ἀκαταλογίστων δυνάμεων, μίαν δαιμονοποίησιν δηλαδή του̃ ἱστορικοῦ κόσμου, ἢ ὅποια θὰ ὑπερνικηθῆ μόνου διὰ τῆς αὐτοθυσίας, ὅσων θὰ θεωρήσουν τὴν ἀπώλειαν τῆς πνευματικῆς των ἀσφαλείας ὡς ἠθικὴν πράξιν μεγαλυτέραν τῆς ἐνδεχομένης προσωπικῆς σωτηρίας.

Πολλοὶ ἐν τούτοις νομίζουν, ὅτι τὰ πράγματα δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παρασταθοῦν τόσον τραγικά, διότι ὁ φόβος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὰ καταστήσῃ τραγικώτερα καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν των τάσιν πρὸς τὸ συμφέρον του̃ ἀνθρώπου. Ἡ ἄποψις αὕτη συνεχίζει τὴν πίστιν εἰς τὴν αὐτοδυναμίαν καὶ τὸν φιλόανθρωπον χαρακτήρα τῆς ἱστορίας, ἢ ὅποια διεδέχθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τῆς Εὐρώπης τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς θείας Προνοίας. Ὅσοι ὅμως δὲν θέλουν νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα διὰ τῆς πνευματικῆς των δοκιμασίας, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ δεχθοῦν, ὅπως οἱ μέτοχοι τῶν ἀνελευθέρων καθεστώτων, τὴν λύσιν τῆς αὐθεντίας, ἐγκαταλείπουν τὴν ὑπαρξίν των εἰς τὴν τύχην της. Ἐκεῖνοι ἀντιθέτως, οἱ ὅποιοι ἔχουν συναίσθησιν τῆς προσωπικῆς των «ἀσθενείας καὶ ἀδυναμίας περὶ τὰ ἀναγκαῖα»¹, τὴν ἐκφράζουν καὶ γίνονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παραδείγματα μιᾶς συντριβῆς, ἢ ὅποια οὕτως ἢ ἄλλως ταρασσει τὰ πνεύματα καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν λήθαργον, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἐγρήγορσις αὕτη — ὁ ὑπεύθυνος ἔλεγχος τῆς ὑπάρξεως — θὰ ἦτο ἡ συνέπεια τῆς ὀδύνης, τὴν ὅποιαν θὰ εἶχεν ὁ λόγος καταστήσει συνειδητήν.

Εἰς τὴν τ ρ ί τ η ν περίπτωση παρουσιάζονται πράγματα καὶ γεγονότα, ἢ οὐσία τῶν ὁποίων δὲν εὗρισκε-

1. Ἀρριανοῦ: Τῶν Ἐπικτήτου διατριβῶν II 11, 1

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ται εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν τῶν ὑπόστασιν, ἀλλ' εἰς τὴν συνάρτησίν τῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ δημιουργεῖ νέαν κατάστασιν διὰ τὴν ὄντολογίαν, ἢ ὅποια ἐζήτησεν ὄχι μόνον, ὅ,τι χαρακτηρίζει τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπόβαθρον τῶν ἐννοιολογικῶν συλλήψεων γενικῶς ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ὅχι μόνον τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ιδεώδη τῆς ζωῆς ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν ἀνεξαρτήτως τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς ἱστορικῆς τῶν συνθήκης, ὡς ἐὰν ἡ ἀντιληπτικὴ δύναμις εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ ὑποκειμενικά της ὄρια καὶ νὰ ἐξαντικειμενίσῃ τὴν ἰδανικὴν τῆς ἀπαίτησιν. Ἡ ἐξωτερικὴ πραγματικότης προεβλήθη μάλιστα εἰς τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς τόπους τῆς θεμελιώσεως τοῦ ἀστικοῦ κόσμου ὡς παράδειγμα διὰ τὴν δημιουργουμένην ἀντιμυθικὴν σκέψιν, ἢ ὅποια εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πνευματικῆς τῆς σταδιοδρομίας ἐδήλωσεν ἐγγράφως, ὅ,τι ἐστηρίζετο — κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ «πτερόεντα ἔπη» τῆς ποιητικῆς παραδόσεως — εἰς τὰ ποσοτικῶς «ὑπολογιζόμενα» πράγματα. «Ἀσφαλῆως βεβηκῶς ποσσίν»¹ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὁ γραπτὸς λόγος παρουσίασεν ἔκτοτε τὴν «πεζότητα» ὡς ἐγγύησιν τῆς ἀμεροληψίας. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὅμως ἡ πραγματικότης, ἢ ὅποια προσδιορίζει τὴν ζωὴν, ἀποβάλλει τὸν αὐθύπαρκτον χαρακτῆρα τῆς (ὁ ὅποιος ἀπέκτησε τὸν ἱστορικὸν του συμβολισμὸν εἰς τὴν ἐννοιαν τῆς «φύσεως») καὶ συγκροτεῖται ἀναλόγως τῶν συνειδητῶν καὶ τῶν ἀσυνειδήτων ἐνεργειῶν τοῦ τρόπου ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τὴν γλῶσσαν τὸ γεγονός αὐτὸ σημαίνει, ὅτι θὰ συναντήσῃ τὸν ἄνθρωπον ὄχι μόνον εἰς ὅ,τι χαρακτηρίζει τὴν νοοτροπίαν καὶ τὴν διαγωγὴν του, ἀλλὰ

1. Ἀρχιλόχου: Ἀπόσπ. 60 (Diehl)

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

καὶ εἰς τὰ ὄντα καὶ τὰ γεγονότα, τὰ ὅποια τὸν περιβάλλουν καὶ τὸν ἀναγκάζουν νὰ λάβῃ ἀπέναντί των ἀνάλογον στάσιν. Εἰδικῶς εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίση, ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς τεχνικῆς τοῦ ἐπενδύσεως μεταβάλλει τὴν φυσικὴν του διάθεσιν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐνέργειά του δὲν βασίζεται εἰς τὴν ἰδικὴν του δυνατότητα, ἀλλ' εἰς τὸν μηχανικὸν τῆς πολλαπλασιασμὸν καὶ εἰς τὴν παρεμβολὴν ξένων σκοπῶν. Ὁ ἴδιος ἄνθρωπος ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ αὐτοκινήτου ἔχει διὰ τὸν λόγον αὐτὸν διαφορετικὸν χαρακτήρα. Ὅσοι ἐπίσης πληροφοροῦνται τὸν κόσμον διὰ τῆς τηλεοράσεως, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐγγυηθοῦν διὰ τὴν ἐμπειρίαν των, ἐφ' ὅσον τὴν ἀποκτοῦν μέσῳ ἑνὸς πολυπροσώπου δικτύου ἐνημερώσεως, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαπιστώσουν τὴν ὀξύνοϊαν ἢ τὴν ἐντιμότητα.

Ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἡ γλῶσσα ἔχει ὡς ἀποστολὴν νὰ ἐλέγξῃ τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ τεχνικὰ πράγματα, τὰ ὅποια τὸν ἐκφράζουν, ἐφ' ὅσον ὑποκαθιστοῦν ἢ πολλαπλασιάζουν τὴν δυνατότητά του καὶ κατὰ συνέπειαν τροποποιοῦν τὴν στάσιν του εἰς τὸν κόσμον. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι τὸ πρόβλημα ἔπαυσεν εἰς τὴν ἐποχὴν μας νὰ εὑρίσκεται εἰς τὸ περιβάλλον ἢ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ παρουσιάζεται εἰς τὴν συνάρτησίν του πρὸς τὰ ὄντα, τὰ ὅποια συνθέτουν τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορίαν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀντιμετωπίζει αὐτὴν τὴν φοράν, ὅ,τι δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ἢ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ τὴν ὕλην ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ πνεύματος. Δὲν εὑρίσκεται πρὸ ἑνὸς «ἀντικειμενικοῦ» εἴτε «ὑποκειμενικοῦ» παράγοντος, ἀλλ' ἐνώπιον μιᾶς τρίτης καταστάσεως, τῆς τεχνικῆς, τὰ γεγονότα τῆς ὁποίας δὲν προσδιορίζονται ὑπὸ τοῦ τρόπου, ὁ ὁποῖος ἐξέφρασε μέχρι στιγμῆς τὰ φυσικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ θέματα.

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ἡ διαπίστωσις αὕτη σημαίνει, ὅτι ἀπαιτεῖται σήμερον πρὸ παντὸς ἄλλου ἢ **συνείδησις** τῆς γεφυρώσεως τοῦ χάσματος μεταξὺ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ἀγωνίσματος θὰ ἐξαρτηθῆ, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος θὰ διατηρήσῃ τὴν ἰκανότητά του νὰ ὀρίζη ὡς ἄτομον ἢ ὡς μέτοχος ἑνὸς κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, τί τοῦ ἀρμόζει. Ἐὰν ἡ κριτικὴ αὕτη δύναμις ὡς προϋπόθεσις τοῦ ἠθους χαθῆ, θὰ ἔχη κλείσει ὁ κύκλος τῆς ἱστορίας. Ὁ ἄνθρωπος θὰ συμπέσῃ τότε πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς του καὶ θὰ πράττῃ ὅ,τι-δήποτε, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸν λόγον. Ἡ «τεχνικὴ» ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀποτελεῖ μόνον τὴν ἀποκορύφωσιν τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατότητα ἑνὸς αἰῶνος ἀσυνειδήτων ἐνεργειῶν μεταφυσικοῦ χαρακτῆρος.

Κατὰ πόσον τὸ πνεῦμα θὰ διατηρήσῃ μετὰ τὴν σύμπτωσίν του πρὸς τὴν ὕλην τὴν αὐτοσυναίσθησίν του εἰς τὴν προσωπικὴν τῆς διάστασιν, θὰ ἐξαρτηθῆ λοιπὸν ἐκ τῆς ἰκανότητός του ὄχι ἀπλῶς νὰ ὑποτάσῃ καὶ νὰ μετασχηματίζῃ τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ νὰ τοποθετῆ τὴν πρακτικὴν του ἔκφρασιν ἐντὸς τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ περιορισμοῦ αὐτοῦ νὰ διατηρῆ τὴν ἐσωτερικὴν του ἐλευθερίαν. Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν τεχνικῶν στόχων τῆς ἐποχῆς μας τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι ἄχρηστον. Ἡ γλῶσσα ὅμως ἀπαιτεῖται αὐτὴν τὴν στιγμὴν, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὰ προβλήματα τοῦ παρελθόντος μετὰ τὴν τεχνικὴν των διευθέτησιν δὲν τὴν χρειάζονται. Ὅσοι διὰ τοῦτο ἔχουν ὡς πρόβλημα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν σημερινὴν πραγματικότητα, δὲν συμβάλλουν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρακτικῶν του ἀναγκῶν, ἀλλ' ἀγωνίζονται νὰ τὸν προσφέρουν εἰς τὴν ὕπαρξιν του. Εἰς τὴν σελίδα 37 τῆς ποιητικῆς συλ-

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

λογῆς «Ὡς ἐν κατόπτρῳ» ὑπάρχει τὸ ἐξῆς ἐρώτημα:

«Πῶς θὰ λεγότανε ἡ γλῶσσα
ποῦ θὰ μᾶς ἔλεγε,
πῶς μᾶς δουλεύουνε οἱ μηχανές
ποῦ βγαίνουν ἀπ' τὰ σπλάχνα μας;»

Ὁ τίτλος τοῦ ποιήματος εἶναι «Ἴσως φιλανθρωπία».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΙΕΤΣΙΟΣ

* * *

«Φιλολογική Στέγη», "Ανοιξη 1973, σελ. 7-11.

ΚΑΤ' ΑΝΑΦΟΡΑΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΓΛΩΣΣΑΝ

Ι. 'Αφ' ὅτε ο ἄνθρωπος ὁμιλεῖ, τοποθετεῖται ἀπέναντι τοῦ κόσμου. Περιορίζει τὰ γεγονότα καὶ τὰ πράγματα ἐντὸς ρημάτων καὶ ὀνομάτων, ἀναλογίζεται, ἐρμηνεύει καὶ προβλέπει τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἔκφρασίν των καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ «κινεῖ» διὰ μέσου τῆς ἐσωτερικῆς των διαθέσεως. Ἡ γλῶσσα ὑπῆρξεν ἡ πνευματικὴ συνεργασία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς πραγματικότητος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅτι τὴν παραμονὴν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ὑπερνικήσῃ μόνον διὰ τῆς μυϊκῆς του δυνάμεως τὴν ἀντίστασιν τοῦ περιβάλλοντος τῆς ζωῆς του. Γλωσσικῶς ἐπεχειρήθη διὰ πρώτην φοράν ἐντὸς τοῦ βιολογικοῦ κόσμου ἡ ἐξασφάλισις τῆς ὑπάρξεως ἐπέκεινα τῶν δυνατοτήτων τοῦ σώματος. Ἄν καὶ ὑπῆρξε μία σωματικὴ πρᾶξις, ὁ λόγος δὲν ἔφερεν «ἀμέσως» τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον εἰς ἐπαφὴν. Δὲν ἐνίκησε τὴν δυσκολίαν φυσικῶς, ἀλλ' ὡς «πνευματικὸς» σύνδεσμος τοῦ σώματος πρὸς τὰ πράγματα. Οὐσιαστικῶς ἐν τούτοις διέστειλε τὸ σῶμα ἐκ τῶν πραγμάτων, ἐφ' ὅσον ὠριζεν, ὅ,τι συνέβαινεν ἢ ἔπρεπε νὰ συμβῆ, ἐξ ἀποστάσεως. Διὰ τῆς μεταφυσικῆς αὐτῆς δυνατότητος ἀπεκαλύφθη πρώτην φοράν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ πνεῦμα ὡς καθοριστικὸς παράγων τοῦ τρόπου ὑπάρξεως καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ὄντων. Ὁ ἐφευρέτης τοῦ λόγου ἐπεχείρησε νὰ κατευθύνῃ τὸν

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

κόσμον ἐκ τῶν ἔσω καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς νὰ μιμηθῆ τὴν θεϊαν ἀρμοδιότητα.

Ἄφ' ὅτου ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει νὰ ἐλέγξῃ πνευματικῶς τὴν πραγματικότητα, ζῆ ὡς ἀντίθεσις πρὸς ὅ,τι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ καὶ νὰ διαφύγῃ. Ἡ συναίσθησις τῶν ὀρίων, ἣ ὁποία βασίζεται εἰς τὴν ἀντιδιαστολὴν μεταξὺ τοῦ «ὑποκειμένου» καὶ τοῦ «ἀντικειμένου», λέγεται «γνώσις». Ὅπου διὰ τοῦτο ἀπουσιάζει ὁ διαχωρισμὸς τοῦ «ἐσωτερικοῦ» ἐκ τοῦ «ἐξωτερικοῦ» κόσμου, δὲν ὑπάρχει καὶ συνείδησις τοῦ θανάτου. Τὸ τέλος τῆς ζωῆς εἶναι μία πρόληψις τοῦ μέλλοντος, ἣ ὁποία δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχεν ἀποκτήσει στοιχειώδη αὐτεπίγνωσιν τῆς ἀτομικῆς του μοίρας. Ὁ φόβος αὐτὸς δὲν προϋποθέτει βεβαίως μόνον τὴν διάσπασιν τῆς ψυχολογικῆς ἐνότητος μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικὴν διάλυσιν τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, διὰ τῆς συλλογικῆς δυνάμεως τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετώπιζε τοὺς κινδύνους, ἰδίως ἀφ' ὅτου ἔπαυσε νὰ ζῆ ἐκ τοῦ φόβου μεμονωμένων ζώων, διὰ νὰ συντηρηθῆ ὡς ἐπιστάτης τῆς νομαδικῆς των κινήσεως ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Τὰ ποιμενικὰ ἔθνη βασίζουν γενικῶς τὴν συνοχὴν των εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ὑπερατομικῆς των ἀθανασίας. Ἡ ἀγωνία διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ ἐπερχομένου τερματισμοῦ τῆς ὑπάρξεως συνεκλόνησε τὸν ἄνθρωπον μετὰ τὴν δευτέραν ἀπομόνωσίν του, ἀφ' ὅτου δηλαδὴ καὶ ὅπου ἐχαλάρωσεν ἢ διέκοψε τοὺς ἐθνικοὺς του δεσμοὺς χάριν τῆς ἰδιωτικῆς του ἐξασφαλίσεως ἐκ τῆς ἀγροτικῆς ἐσοδείας. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ φυλετικὴ συνύπαρξις καὶ ἀλληλεγγύη ἐνώπιον τῶν ἐξωτερικῶν ἀντιστάσεων ἦτο ἡ πρώτη ἀξία καὶ ἀπαίτησις τῆς ζωῆς, ἐλέγετο διὰ τὸν

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ἄνθρωπον μετὰ τὸν θάνατόν του, ὅτι «προσετέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ»¹.

Ἡ πρόβλεψις τοῦ θανάτου ὡς ἀναποφεύκτου γεγονότος ἀπετέλεσεν ἐν τούτοις τὴν κατάληξιν τῆς γενικῆς ἐντάσεως, ἡ ὁποία προέκυψε γλωσσικῶς μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς πραγματικότητος. Ἐνῶ προηγουμένως δὲν ὑπάρχει ἀπόστασις μεταξὺ ἐρεθισμοῦ καὶ βιώματος, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ζωὴ νὰ εἶναι μία συμμετοχὴ εἰς ὅσα συντελοῦνται καὶ ταυτοχρόνως ἡ αἴσθησις των, τῶρα διαστέλλεται βαθμηδὸν ἡ ἐπιτυχία καὶ ἡ ἀνάγκη. Ἡ γλῶσσα διαχωρίζει τὴν δραστηριότητα εἰς ἐνέργειαν καὶ πάθος καὶ περιορίζει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκφράζεται διὰ μέσου τῶν κοσμικῶν καταστάσεων. Σημερινοὶ γλωσσολόγοι πιστεύουν, ὅτι ἀρχικῶς ἐξεφράσθησαν μόνον μέσα ρήματα². Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆ σύμφυσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας διελύθη ἐν τούτοις μὲ τόσον μεγαλυτέραν ταχύτητα, ὅσον περισσότερο ὁ λόγος ὑπέβαλλεν ὡς μέθοδος δεσμεύσεως τῶν ὄντων μαγικούς καὶ τεχνικούς τρόπους ἐκφράσεως, τὴν παράστασιν π.χ. τοῦ σπηλαίου ὡς προβολὴν καὶ τὰ ξύλα μὲ τὸν αἰχμηρὸν λίθον ὡς ἐξακοντισμὸν τοῦ ὀνόματος, τὸ ὁποῖον ἔπρεπεν εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ εἶχε ρηματικὴν σημασίαν, ὅπως μαρτυρεῖται ἀκόμη μεταξὺ πρωτογόνων λαῶν³. Ἀφ' ὅτου ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ὁ «πόλεμος τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε τοὺς δὲ ἐλευθέρους»⁴, παρατηρήθη μία γενικὴ ἐπίδοσις τῆς παθη-

1. Γενέσεως ΚΕ' 8

2. W. von Schöfer: Was geht uns Noah an? Aus dem Unbewussten der Sprache, Basel 1968, σ. 56

3. S. I. Hayakawa: Symbols, Status and Personality, New York 1963, σ. 122, V. Brod: Was Sprache ist, München - Basel 1971, σ. 98

4. Ἡρᾶκλειτος (Diels I B' 53)

τικῆς φωνῆς, ἐφ' ὅσον ἡ ἐνέργεια δὲν εἶχεν αὐθόρμητον χαρακτῆρα καὶ ἦτο εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν αἰχμαλώτων ἐκτέλεσις διαταγῆς. Ἡ τριπλῆ πάντως διάθεσις τοῦ ρήματος διετηρήθη π.χ. εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς δημοκρατίας, ὁπότε τὰ διάμεσα ρήματα ὑποχωροῦν, διὰ τὸ νὰ ἐξαφανισθοῦν περὶ τὸ τέλος τοῦ πέμπτου π.Χ. αἰῶνος¹. Ἐκτοτε ἡ δράσις ἐκφράζεται ἢ ἐνεργητικῶς ἢ παθητικῶς, ἀρχίζει μὲ ἄλλους λόγους ἢ γλώσσα νὰ παρουσιάζῃ τὴν ρηματικὴν διάθεσιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς ὑποταγῆς, τῆς κυριαρχίας καὶ τῆς δουλείας. Τὸ γεγονός αὐτὸ συνετελέσθη καὶ εἰς τοὺς ἄλλους γλωσσικοὺς κύκλους τῶν ἀναλόγων κοινωνικῶν συστημάτων ταυτοχρόνως πρὸς τὴν προοδευτικὴν ἐξοιδετέρωσιν ὠρισμένων τμημάτων τοῦ κόσμου, τὰ ὁποῖα ἔχασαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν τεχνικῶν δυνατοτήτων τοῦ πολιτισμοῦ τὸν ἐσωτερικὸν των δυναμισμὸν καὶ παρουσιάσθησαν ὡς «οὐσιαστικά».

Εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὁ κόσμος τῶν οὐδετέρων, τὰ ὁποῖα διατηροῦν γραμματικῶς μόνον τὴν προσωπικῆν των ιδιότητα, ἐορτάζει τὴν κλασσικὴν του περίοδον, ἐφ' ὅσον ἡ ζωὴ παύει νὰ στηρίζεται εἰς τὰ ἐνόργανα —τὰ ξύλα ἢ τὰ ζῶα—, πρὸς τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθῇ ὁ ἄνθρωπος, χάριν τῶν συνθετικῶν ὑλικῶν, τὰ ὁποῖα προσαρμόζονται εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δρόμος αὐτὸς τῆς ἐξελίξεως πρὸς μίαν πραγματικότητα, ἡ ὁποῖα ἔχει ὡς γνωρίσματα, ὅ,τι χρειάζεται αὐτός, ὁ ὁποῖος τὴν κατασκευάζει, ὁροθετεῖ καὶ τὸν ἠθικὸν βίον, οὕτως ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπέχη ἐνώπιον τοῦ ἀνθρώπου θέσιν ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον διαρρυθμίζεται ἀναλό-

1. W. von Schöfer, ὡς ἄν., σ. 58

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

γως τῶν τεχνικῶν ἐπιδιώξεων καὶ δυνατοτήτων. Ἐκ τῆς νέας αὐτῆς καταστάσεως προβλέπεται σήμερον, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προκύψουν βιολογικὰ ὄντα ἐκπληκτικῶν ιδιοτήτων¹, «ὑπεράνθρωποι», ἡ βασικὴ διαφορὰ τῶν ὁποίων ἐν σχέσει πρὸς τὰ σημερινὰ δεδομένα θὰ ἔγκειται εἰς τὴν ἀπουσίαν τῆς ἐλευθερίας. Πρὸς τὸ παρὸν ἡ γλῶσσα καταγράφει τὰ γεγονότα. Εἰς τὴν Γερμανίαν π.χ. πολλαπλασιάζει τὰ ρήματα μὲ τὸ πρόθεμα *be-*, τὰ ὁποῖα συντάσσονται μὲ τὴν ἀντικειμενικὴν πτώσιν, τὴν Αἰτιατικὴν καὶ προσδιορίζουν τὴν ἀνθρωπίνην συμπεριφορὰν, ἐνῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα σχηματίζει ἐκφράσεις, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὁ ἀνθρώπινος παράγων καλύπτεται ὑπὸ τὸ οὐδέτερον γένος. «Τοῦ θέματος ἐπελήφθη τὸ μονομέλές». «Ὁρίσθησαν πέντε ἄτομα». «Ἐπενέβη τὸ ὄργανον τῆς τάξεως». «Τὰ μέλη τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς». «Ἐλήφθησαν μέτρα ἐναντίον τῶν ἀντιδραστικῶν στοιχείων». Ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τοὺς ὅρους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸν χαρακτηρίζουν εἰς τὴν δυνατότητά του νὰ παρουσιάζεται ὡς Σὺ ἐνώπιον τοῦ Ἐγώ: «Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρὸσωπον». «Δύο ὑποπτα ὑποκείμενα»².

Ἡ προοδευτικὴ αὐτὴ οὐδετερότης εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ὑποκειμενικῶν σχέσεων ἐπιτείνει τὸν τραυματικὸν χαρακτῆρα τῆς γλωσσικῆς διασπάσεως τοῦ κόσμου εἰς ἐπιβλητικὴν καὶ ὑποτασσομένην πραγματικότητα, μὲ ἀποτέλεσμα ὠρισμένοι ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας νὰ χά-

1. H. Mislin («Über die Zukunft des Menschen»), Podiumsgespräch: «Der Übermensch», ἐκδ. E. Benz, Köln 1962, σ. 15)

2. Σ. Κυριαζοπούλου: Ἡ σημερινὴ γλῶσσα, Γλωσσολογία τῆς τεχνικῆς, Ἀθῆναι 1964, σ. 103

νουν τήν ἰσορροπίαν των μεταξύ ἐπιθέσεως καὶ ἀμύνης καὶ ὑπὸ τὸ κράτος ἑνὸς ἐσωτερικοῦ πανικοῦ νὰ φέρωνται εἰς τήν ὑστερίαν αὐτὴν ἐπικινδύνως διὰ τοὺς ἄλλους εἴτε νὰ τοὺς φοβῶνται καὶ νὰ δοκιμάζουν ἀπέναντί των συναισθήματα κατωτερότητας καὶ καταθλίψεως μέχρι ἐξουθενώσεως. Ὡς μανία καταδιώξεως καὶ ὡς φοβία, ὡς «ἀνισορροπία μεταξύ ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς σχέσεως»¹ ἢ νευρώσις ἀποτελεῖ λοιπὸν τὴν κατάληξιν τῆς «ἀμαρτίας», τὴν ὁποίαν διέπραξεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ ἐγχειρήματός του νὰ διαχωρίσῃ τὴν θέσιν του ἔναντι τῶν συγγενῶν τῆς ζωῆς.

Μία ἐποχὴ ὡς ἐκ τούτου, ὅπως ἡ σημερινή, ἡ ὁποία διαλύει τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον τοὺς ἐσωτερικοὺς συνδέσμους τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἱστορικῶς παρερχομένην καὶ τὴν τεχνικῶς αὐτοτελεῖ πραγματικότητα, παρουσιάζει τὴν κατάληξιν τοῦ δράματος, τὸ ὁποῖον παίζεται εἰς τὸν κόσμον, ἰδίως ἀφ' ὅτου ἐθεμελιώθη ὁ πολιτισμός. Ὡς ἐναρκτήριον βεβαίως πνευματικὸν γεγονός ἡ γλῶσσα δὲν ὑπῆρξεν ἀσέβεια, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἐδημιούργησε τὴν προϋπόθεσιν, διὰ νὰ συνειδητοποιήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ὑπαρξίν του ἐνώπιον ἀοράτων παραγόντων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ συνδεθῇ θρησκευτικῶς, ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ τοὺς δαμάσῃ διὰ τοῦ λόγου. Ἡ τραγικότης προέκυψε βασικῶς ἐκ τῆς τροπῆς, τὴν ὁποίαν ἐπῆραν τὰ πράγματα διὰ τῆς κρατικῆς ὀργανώσεως τοῦ βίου πλησίον τοῦ ἀγροῦ, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλεν ὡς προϋπόθεσιν τῆς τροφῆς τὴν ἀναγκαστικὴν ἐργασίαν καὶ τὴν παρουσίασεν ἰδίως μεταξύ τῶν ὑποδούλων ἢ ὄσων ἐγκατέλειψαν τὴν φυλὴν χάριν τῆς σωματικῶς ἐξαγοραζομένης ἀσφαλείας, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς

1. W. von Schöfer, ὡς ἄν., σ. 82

ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

διαταραχῆς τῶν ἠθικῶν των σχέσεων πρὸς τὸν ἐγγυη-
τὴν τῆς νομαδικῆς ἐλευθερίας.

Ἐν τούτοις ἡ σημερινὴ ἐποχὴ μεταβάλλει ἐκ βάθρων τὸν τρόπον τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ βίου καὶ τὴν συνάρτησιν τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των, ἡ ὁποία ἐβασίζετο κυρίως εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συσπειρώσεως διὰ τὴν ἄμυναν καὶ εἰς τὴν διοικητικὴν θέλησιν τοῦ κυρίου τῆς ὑπάρξεως. Ἄφ' ἑνὸς μὲν καταργεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐργασίας ὡς ποινῆς, διὰ τὴν παρουσιάσει ὡς θεμελιώδη δυνατότητα διὰ τὴν αὐτοπραγμάτωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν τῆς διάστασιν. Ἄφ' ἑτέρου ὑπερνικᾷ τὴν ἀξίαν τῆς γῆς διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ τὴν ἀντίθεσιν μεταξύ δεσποτικῆς καὶ δουλικῆς συμπεριφορᾶς εἰς τὰ πλαίσια συνεργατικῶν προσπαθειῶν συνεχῶς εὐρυτέρας σημασίας. Κατὰ τρίτον λόγον ἐπιτρέπει τὴν ἐπικοινωνίαν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀνεξαρτήτως τῶν ὀρίων τοῦ σώματος καὶ τοῦ τόπου. Ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς τὸ μέλλον ἐτοιμάζεται νὰ γεφυρώσῃ τὸ ρηματικὸν χάσμα μεταξύ ἐνεργείας καὶ πάθους, νὰ δημιουργήσῃ δηλαδὴ ἐκ νέου τὴν μέσην διάθεσιν, ὅπως ἤδη τὸ ἀποδεικνύουν ἐκφράσεις τοῦ τύπου «πετάχτηκα (μὲ τὸ ἀεροσκάφος) στὸ Παρίσι» ἢ «ἔπιασα (μὲ τὴν ραδιοφωνικὴν συσκευὴν) Κολωνία». Κυρίως ὁμως ἡ νέα κατάστασις θὰ συνδέσῃ τὸν ἄνθρωπον ἠθικῶς πρὸς τὸ κοινωνικὸν του περιβάλλον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἤδη βιολογικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ δὲν θὰ τὸν καταστήσῃ μόνον «ἐργάτην καὶ συνεργὸν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γινομένων», ὅπως ἔλεγεν ὁ Ἡράκλειτος¹, ἀλλὰ καὶ μέτοχον συλλογικῶν ἰδρυμάτων, ἐντὸς τῶν ὁποί-

1. Diels I B' 74

Σ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ων ἢ ἀφοσίωσις εἰς τὴν κοινὴν ὕπαρξιν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ νικήσῃ τὸν θάνατον εἰς τὴν ρίζαν τῆς τραγικῆς του σημασίας, τὴν ἀπομόνωσιν τῆς ὑπάρξεως εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς.

II. Ἡ γλῶσσα δὲν ὑπῆρξεν ἀπλῶς ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀπτική γωνία τῶν σχέσεων, τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν καθηκόντων. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν προσδιορίζεται μόνον ὑπὸ τῆς πραγματικότητος, ἀλλ' ὅτι προσδιορίζει καὶ τὴν στάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντί τῆς. Εἰς τοὺς καιροὺς διὰ τοῦτο τῶν μεταπροσανατολισμῶν τῆς ἱστορίας ἡ γλῶσσα εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ πρόσκοπος τῆς ἀλλαγῆς ἢ σύμμαχος τῆς ἀντιδράσεως, νὰ δημιουργήσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ τί ἀκριβῶς συντελεῖται καὶ νὰ ἐπηρεάσῃ ἀναλόγως τὰ γεγονότα ἢ νὰ συγκρατήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς ὅ,τι παρέρχεται καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς νὰ καθυστερήσῃ τὴν ἐξέλιξιν καὶ νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν ἄνθρωπον, μέχρις ὅτου ἀναλωθῇ ἐσωτερικῶς, νὰ ζῆ καὶ νὰ πράττῃ ἐντὸς ἐνὸς κόσμου, τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζει καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἐννοεῖ καὶ δὲν ἐλέγχει. Ἐὰν λοιπὸν ἡ πρώτη περίπτωση δημιουργῆ καταστάσεις, ἡ δευτέρα παρατείνει τὴν ἐπίφασιν, ὅσων συνετελέσθησαν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιτρέπει τὸν ἀδέσποτον δρόμον τῶν ἐπικαίρων γεγονότων. Ἀσύγχρονοι, ἀλλὰ γλωσσικῶς προικισμένοι ἐκπρόσωποι μεγάλων ἱστορικῶν καιρῶν εἶναι δυνατόν νὰ συναρπάξουν, ὅσους ταλαιπωροῦνται εἰς τὴν δίνην τῶν ἀνακατατάξεων καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς αὐτῆς αἰχμαλωσίας νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ συλλάβουν περὶ τίνος πρόκειται, ὥστε νὰ γίνουν κύριοι τῆς ὑπάρξεώς των. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡράκλειτος ἔκρινε τὸν Ὅμηρον — τὸν δημόσιον ἐπαινέτην τοῦ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος τῆς Ἰω-